

Mgr. Marie Boukalová

Nižší šlechta v předbělohorské době. Politické, sociální a kulturní poměry v Čáslavském kraji

Disertační práce

Historický ústav Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové

Doktorský studijní obor: České a československé dějiny

Hradec Králové 2022, 267 s. (od s. 255 přílohy)

Oponentský posudek

Mezi oblíbená badatelská témata již tradičně náleží problematika šlechty v nejširším slova smyslu. Zvláště v několika posledních dekadách je výzkum systematicky pěstován zejména v jižních Čechách, kde již byla pozornost komplexně zaměřena i na rytířstvo. Ostatní oblasti Čech tak v případě nižší šlechty a jejího systematického výzkumu stojí spíše ve stínu výsledků jihočeských badatelů. O to více je záslužné, že se tématem předkládané disertační práce stala předbělohorská nižší šlechta Čáslavského kraje. Už na tomto místě je možno předeslat, že se práce zejména díky realizovanému pramennému výzkumu jistě zařadí mezi tituly využívané pro zkoumání šlechtické problematiky v předbělohorských Čechách. Současně je možno předpokládat, že bude vhodným informačním základem pro další výzkumy v předbělohorské pramenné materii pocházející z území Čáslavského kraje.

S ohledem na komplexnost zkoumaného tématu je práce vhodně členěna do řady kapitol a podkapitol. Oceňuji, že jako vstup do problematiky autorka mj. neopomenula podchycení historickogeografických faktorů, jejichž prostřednictvím nastínila potenciál Čáslavského kraje, území s nížinami i vyšší nadmořskou výškou, jehož hlavním vodním tokem je řeka Sázava. Pro dotvoření kontextu vybraného výzkumného tématu autorka v úvodních pasážích věnovala pozornost již vzpomínanému, prozatím nedostatečnému výzkumu předbělohorské nižší šlechty v Čechách a též dobovému právnímu postavení rytířstva v Českém království. K dobře napsanému textu mám jen několik drobných připomínek týkajících se správních nebo právních aspektů. Česká komora byla od počátku zeměpanským úřadem, nepatřila v předbělohorské době mezi nejvyšší zemské úřady (s. 11). Nenazývala bych právní knihu Viktorína Kornela ze Všehrd zákoníkem, taktéž právní knihu Brikcího z Licska (s. 13).

Nepoužívala bych pro poskytování peněz stavovskému vojsku s ohledem na dobový diskurz obrat „sponzorský dar“ (s. 8). Konstituování zemského soudu se klade do let 1260–1270, nikoli až do doby Václava II. (s. 41). V předbělohorské době nebyla krajská správa součástí státní správy, ale fungovala v intencích země (s. 44). (Obdobně autorka mluví na s. 183 o službě šlechty „státu“ a panovníkovi.) První úděl vznikl v Čechách již v 10. století, na Moravě se objevují až v 11. století (s. 45).

V dalších kapitolách se již autorka zaměřuje na Čáslavský kraj, kdy vedle dostupné literatury k tématu vhodně využívá pramennou materii dochovanou v řadě archivních institucí. Vědoma si limitů, jež jsou nastaveny dochovaností pramenů, příkladně na osudech vybraných zástupců rytířstva rozkrývá jejich politické aktivity a majetkové poměry, kdy neopomíjí ani dědickou praxi a informační potenciál dochovaných testamentů. Je škoda, že se do dílčích výzkumných témat nedostala problematika hospodářská, zvláště rozvoj velkostatků a provoz panství, opět alespoň příkladně. Terminologická nepřesnost: Pro vesnici bych v tomto období nepoužívala synonymně pojem obec, který má v této době jiný význam (např. „*cena obce Potěhy byla stanovena*“ – s. 70), opakovaně je též chybně použit ve významu právního postavení pojem „statut“ (namísto status) – např. s. 71. Velmi chválehodné je zachycení soužití rytířstva s příslušníky ostatních společenských vrstev žijících na území Čáslavského kraje, čímž se vhodně dotváří kontext sledované problematiky, byť opět spíše příkladně. K vzpomínanému institutu stavného práva jen dodávám, že byl v době předbělohorské typickým vynucovacím prostředkem, zejména v dlužních záležitostech (s. 115). K úřední komunikaci: Vrchnost (popř. její úředníci) běžně své poddané, kteří potřebovali řešit nějaké záležitosti mimo panství, z právního hlediska zastupovala, což je přesnější než chápání těchto záležitostí jako „zastání se“ poddaných (např. s. 118, 121).

V duchu současných badatelských trendů je náležitý prostor vyčleněn i pro zmapování reprezentace nižší šlechty, kdy autorka sleduje podobu výchovy a vzdělávání mladého rytířstva, doložených kavalírských cesty a v neposlední řadě i sídel na území Čáslavského kraje. V souvislosti s náboženskou orientací rytířstva, již se autorka taktéž zabývá v jedné z kapitol, jsou v závěru disertační práce vzpomenuty následky bělohorské porážky, které zcela zásadním způsobem proměnily majetkové poměry na území Čáslavského kraje, po staletí ovládaného právě nižší šlechtou. Opět drobnost: K roku 1620 bych nepoužívala pojem „*ředitel místní školy*“; jednalo se nejspíš o správce (s. 172). Jako epilog vyznívá poslední kapitola, v níž autorka příkladně dokládá tvorbu rodových historií, příběhů či pověstí, které se

vázaly na předbělohorskou nižší šlechtu Čáslavského kraje a jež vznikaly pod vlivem myšlenkových proudů 19. století (doplnila bych i vliv historismu).

V závěru doktorandka velmi účelně shrnula výsledky svého bádání a nastínila možnosti dalšího výzkumu. Práci vhodně doplňuje místní a jmenný rejstřík a obrazová příloha, jejíž součástí jsou i velmi vítané rekonstrukční mapy zachycující příkladně majetkové poměry v Čáslavském kraji.

Zhodnotit je třeba i jazykovou a stylistickou úroveň práce, která je na velmi vysoké úrovni. Drobné výhrady je možno mít k transkripci dobového textu, a to občas v případě použití malých a velkých písmen či interpunkce rozsáhlejších větných celků. Doktorandka si též na potřebné úrovni osvojila pravidla tvorby poznámkového aparátu, nadbytečně pouze používá při citaci dobových textů nacházejících se na lícu i rubu folií označení *recta* i *versa* zároveň (např. fol. 206 rv namísto fol. 206).

Závěrem mohu konstatovat, že doktorandka zpracováním své disertační práce prokázala tvůrčí činnost ve vybrané oblasti výzkumu a naplnila požadavky standardně kladené na disertační práce v oboru *Českých a československých dějin*. Práci velmi ráda doporučuji k obhajobě.

V Hradci Králové 31. května 2022

doc. PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

